

VILIJEM NEJPIJER

ATILA

Prevela
Tatjana Bižić

Laguna

Naslov originala

William Napier

ATTILA

Copyright © William Napier, 2005

Translation Copyright © 2009 za srpsko izdanje, LAGUNA

*U znak sećanja na Stivena Torna 1965–2003,
najboljeg cimera, najboljeg prijatelja*

Rimsko carstvo oko 400. g. n. e.

~~~~~ Granice Rimskog carstva
- - - - - Međa između Istočnog i Zapadnog carstva

SPISAK GLAVNIH LIKOVA

Likovi označeni zvezdicom istorijske su ličnosti. Ostali su to mogli biti.

Aecije* – rođen 15. avgusta 398. Sin Gaudencija, glavnog zapovednika konjice u pograničnom gradu Silestriji, u današnjoj Bugarskoj.

Atila* – rođen 15. avgusta 398. Sin Mundžuka, sina Uldinovog, hunskog vladara

Berih* – Vandalski knez

Bleda* – Atilin stariji brat

Kadok – sin Lucijev

Klaudijan* – Klaudije Klaudijan, Egipćanin, rođen u Aleksandriji. Miljenik na Honorijevom dvoru. Neki su ga smatrali poslednjim velikim rimskim pesnikom.

Eumolp* – dvorski evnuh

Gala Placidija* – rođena 388. Kći cara Teodosija, sestra cara Honorija i mati cara Valentinijana

Gamalijel – lualica, mudrac, sveta luda

Gejserih* – vandalski knez

Heraklijan* – vrhovni zapovednik vojske

Horonije* – rođen 390. Sin cara Teodosija, rimski car od 395. do 423.

Ptičica – hunski šaman

Lucije – starešina rimske vojske, Brit po rođenju

Marko – rimski centurion

Mundžuk* – stariji sin Uldinov, nakratko hunski vladar

Olimpijan* – dvorski evnuh

Orest* – Grk po rođenju, doživotni sadrug Atilin

Prisk iz Panije* – skroman i neupadljiv pisar

Ruga* – mlađi sin Uldinov i hunski vladar od 408. do 441.

Serena* – žena Stilihonova

Stilihon* – poluarvarin po rođenju, i vrhovni zapovednik vojske u Zapadnom rimskom carstvu do 408, kad je ubijen

Uldin* – hunski vladar do 408.

PROLOG

*Manastir svetog Severina nedaleko od Napulja,
488. godina*

Otac mi je uvek govorio da je velikom istoričaru potrebno dvoje: „Moraš umeti da pišeš“, govorio je, „i moraš imati o čemu da pišeš.“ Sad mi se čini da u njegovim rečima ima ironije. Da, oče, imam o čemu da pišem. Ti bi jedva i poverovao u to o čemu imam da pišem.

Imam da ispričam najveličanstvenije i najužasnije priče. U ovo mračno doba, kad se umeće potrebno jednom istoričaru retko nalazi, ja sam možda poslednji čovek na svetu kadar da te priče ispričam.

Ime mi je Prisk iz Panija, a godina mi je gotovo devedeset. Živeo sam u najpogibelnije vreme u povesti Rima, a sad je ta priča završena i Rimu je kraj. Tit Livije pisao je o osnivačima Rima. Mene je zapalo da pišem o njegovim poslednjim braniteljima; i njegovim razoriteljima. To je priča za gorke zimske večeri, o užasu i zverstvima, kroz koju probleskuju poslednji zraci smelosti i plemenitosti. Priča grozna po mnogo čemu, ali dosadna, mislim, nije. I mada sam vrlo star, a moja pobledela ruka drhti držeći pero nad listovima pergamenta, svejedno verujem da mi je preostalo snage da ispričam završna poglavlja. Čudno se to može činiti, pa ipak ja znam da će se, kad ispišem i poslednje reči moje pripovesti, okončati moji dani na ovoj zemlji. Kao i svetom Severinu, znano mi je vreme vlastite smrti.

Sveti Severin? Sahranjen je u kapeli ovog manastira gde ja ovo pišem pretrajavajući svoje poslednje dane. Živeo je kao misionar, svetitelj i sluga siromašnih, u provinciji Norikum iza Alpa, a odigrao je neočekivanu ulogu u povesti Rima. Umro je pre šest godina, ali tek su sad njegovi odani sledbenici uspeli da prenesu njegovo telo kroz visoke prolaze u Alpima i kroz Italiju, dok su ih čudotvorstva pratila na svakom koraku. Ko sam ja da sudim o takvim čudima?

Živimo u tajanstvena vremena.

Ovaj manastir gde sad živim, na sunčanoj obali u blizini Napulja, u kome se o meni ljubazno staraju monasi čija vera, priznajem, nije i moja, taj manastir sad posvećen svetom Severinu i veri u Hrista ima čudnovatu i poučnu istoriju. Nekada je on bio raskošna vila Lukulova. Lukul beše veliki junak Rima u doba republike, u prvom veku pre Hrista, u vreme Cicerona, Cezara, Pompeja i ostalih. (U to su vreme džinovi hodili ovom zemljom.) Lukul je bio nadasve proslavljen zbog blistavih pobeda nad Mitridatom, kraljem Ponta; mada su se epikurejci uvek šalili da mu se oni, koliko je njima do njegovih poduhvata, više dive zato što je u Italiju doneo trešnje.

Posle Lukulove smrti vila je prolazila kroz različite ruke, sve dok na kraju, jednom čudnom ironijom kakve toliko oduševljavaju Kliju, muzu istorije, nije postala boravište poslednjeg rimskog cara pošto se pod prinudom odrekao prestola: malog Romula Avgustula, zlatokosog šestogodišnjaka.

Danas u njoj živi preko stotinu monaha, koji sad stoje oko kovčega u kom se nalaze zemni ostaci njihovog voljenog svetog Severina. Glasovi im se dižu ka nebu u tužnoj melodičnoj molitvi, sred dima tamjana i sjajkanja sveštenog zlata. Severin je bio taj koji je rekao Odoakaru Ostrogotu da njegova sudba leži u sunčanim zemljama na jugu. Odoakar je bio taj koji je svrgnuo poslednjeg cara, Romula Avgustula, raspustio senat i proglasio se prvim varvarskim kraljem Italije.

Nema još mnogo toga što bi trebalo da znate o meni. Provodim život povučeno, u svojoj tihoj ćeliji, ili pogrbljen u prohladnom skriptorijumu, sam s pergamentom i perom i uspomenama iz osamdeset i više svojih godina. Samo sam zapisivač, pisar. Samo pričam priče. Kad se u hladno zimsko veče ljudi skupe oko ognjišta, oni slušaju reči onog ko

priče priča, a njegovo lice i ne zapažaju. Dok slušaju, ne gledaju u njega. Gledaju u vatru. Njega ne vide; vide ono što im on priča. Sve u svemu, on i ne postoji. Postoje samo njegove reči.

Platon kaže da u životu kao i u igrama postoje tri vrste ljudi. Tu su junaci koji učestvuju i uživaju u pobedničkoj slavi. Zatim gledaoci, koji stoje sa strane i posmatraju. A tu su i džeparoši. Ja nisam nikakav junak priče, to je istina, ali nisam ni džeparoš.

Sunce zalazi, daleko nad umornim Tirenskim morem, tamo gde su ogromne lađe natovarene žitom nekad zaoravale slane brazde od severne Afrike do Ostije da bi nahranile milion gladnih rimskih usta. One sad više ne jedre. Severna Afrika je neprijateljsko vandalsko kraljevstvo, žitnice su tamo izgubljene, a Vandali su opljačkali i odneli u Afriku sve što Goti nisu već odneli pre njih – čak i besćena blaga Jerusalimskog hrama koja je Tit u svom trijumfu doneo u Rim četiri veka ranije. Šta se s tim blagom desilo? Sa zlatnim Zavetnim kovčegom u kome su, kako kažu, čuvane ni manje ni više nego Božje zapovesti? Sve je još odavno pretopljeno u vandalski novac. Na Trajanovom stubu danas više ne stoji veličanstveni kip cara-vojnika, pretopljen je u zadimljenim kovačnicama po pokrajnjim uličicama i pretvoren u kopče za pojaseve, grivne i zakivke na varvarskim štitovima.

Rim je sad samo senka grada kakav je nekad bio; i, na kraju krajeva, ipak nije besmrtnan, ništa više negoli oni ljudi što su ga podigli, mada smo nekad verovali da jeste, dok smo uzvikivali, na igrama i trijumfima: „*Ave, Roma immortalis!*“ Ne, Rim nije nikakvo besmrtno božanstvo, nego samo grad kao i svi drugi, umorni starac poharan, zlostavljan i odbačen, napustile su ga i žene i ljubavnice i ostavile da ojađen rida u noći, kao pre njega Jerusalem, i Troja, i bezvremena Teba. Opljačkali su ga Goti, poharali Vandali, osvojili Ostrogoti – ali više mu je zla naneo jedan narod strašniji a nevidljiviji od svih ovih: Huni.

U kosturu Rima koji je danas preostao pregladnele mačke litalice grebu po ruševinama Foruma, a korov izniče kroz pukotine nekada pozlaćenih građevina. Čvorci i lunje gnezde se pod strehama palata i vila u kojima su nekada carevi vodili razgovore s vojskovođama.

Sunce je zašlo i hladno je u mojoj komori. Vrlo sam star. Večera mi je malo belog hleba i gutljaj-dva s vodom pomešanog, slabog vina. Hrišćanski monasi s kojima živim u ovom visokom samotnom manastiru uče da su katkad taj hleb i vino Božje meso i krv. Istina je da su čuda mnoga na svetu, te čak i to može biti tako, ali meni je to samo hleb i vino; i to je dovoljno.

Ja sam istoričar koji ima da ispriča veličanstvenu i užasnu priču. Sam nisam ništa, ali čini se da znam sve. Pročitao sam svako pismo, svaki redak letopisa i istorija opstao iz onog doba u kom se odvijao moj život. Poznavao sam sve nosioce glavnih uloga na istorijskoj pozornici tih burnih godina što su protresle svet, i sa svima sam njima razgovarao. Bio sam pisar na dvoru u Raveni i u Konstantinopolju, služio sam vojskovođi Aeciju i caru Teodosiju II. Oduvek sam bio čovek kome su se drugi poveravali, dok sam sâm ostajao u seni, mada nisam zatiskivao uši pred glasinama i tračevima ako bih gde na njih naišao, nego sam ih slušao pažljivo kao i najozbiljniji, najobjektivniji izveštaj o silnim delima i bojevima, verujući u istu mudrost kao i komičar Terencije: „*Homo sum, humani nil a me alienum puto.*“ Te su mudre reči moj moto, a mogle bi biti i moto svakoga ko piše o ljudskoj prirodi. Čovek sam i ništa ljudsko nije mi strano.

Poznavao sam Večni grad na sedam brežuljaka, i miomirni dvor u Raveni, i zlatni, nebeski grad Konstantinov. Putovao sam uz moćni tok Dunava, prošao kroz Gvozdenu kapiju u srce zemlje Huna, čuo s usana njihovog groznog glavara priču o izuzetnim godinama njegove mladosti i ostao živ, te mogu da je pričam i drugima. Stajao sam na prostranim Katalaunskim poljima i video krvavi okršaj dve najsilnije vojske svih vremena što su se sudarile, uz zveket oružja i jarost za kakvu nijedno drugo doba nikad nije znalo, da bi rešile sudbinu sveta. A ta je sudbina bila tako čudna da je nije mogao predvideti niko ko je u toj bici učestvovao. Pa ipak je bilo nekih mudrih ljudi koji su znali. Oni što su spevali pesme, proroci i Poslednji od skrivenih kraljeva: znali su.

Poznavao sam robove i vojnike, kurve i lopove, svece i proroke, kraljeve i careve. Poznavao sam ženu koja je vladala čitavim rimskim svetom, najpre umesto svog maloumnog brata, zatim umesto svog maloumnog sina. Poznavao sam

prekrasnu kćer jednog cara koja je ponudila da se uda za varvarskog kralja. Poznavao sam poslednjeg, najplemenitijeg od svih Rimljana, koji je spasao već izgubljeno carstvo, a za svoje je muke zaslužio samo smrt od carevog bodeža. A poznavao sam i njegovog malog žustrog druga s kojim se igrao, dok je bio bezbrižni dečak, na prostranim i vetrometnim ravninama Skitije – druga iz detinjstva koji mu je, kad su odrasli, postao najljući neprijatelj, koji je jahao na čelu pola miliona konjanika što su zamračivali nebo izbačenim strelama i zatirali sve na svom putu kao šumski požar. Naposletku su se dva druga iz detinjstva susrela kao već umorni starci na razbojištu sred Katalaunskih polja, i mada nijedan od njih to nije uviđao, bila je to bitka koju su obojica morali da izgube. Naš najplemenitiji Rimljanin izgubio je sve što je voleo, ali isto je zadesilo i njegovog neprijatelja varvarina, mračnog brata Romulovog, sen Enejinu, onog koga su ljudi zvali Atila vođ Huna, ali koji je takođe uživao u jednom imenu što su mu ga dale njegove prestravljene žrtve: Bič božji.

Pa ipak, iz te bojne pomame i propasti, iz tog smaka sveta, rođen je jedan novi svet, i još uvek se rađa, lagano i čudesno, iz pepela, kao nada. Jer, kao što je jedan mudri čovek običavao da mi kaže, s osmehom načetim od briga: „Nade se mogu izjaloviti, ali ništa nije varljivo tako kao očajanje.“

U svemu je tome bog, tako kaže najmudriji među pesnicima, preozbiljni Sofokle. Nedokučivo nam on opisuje i svetlost i tamu, plemenitost i srčanost, ljubav i samopožrtvovanje, surovost, kukavičluk, zverstva i užase, a potom nam spokojno kaže:

U svemu je tome bog...

PRVI DEO

Vuk na dvoru

1

OLUJA OD ISTOKA

Toskana, početak avgusta 408.

Vedra zora svitala je nad suncem sprženim ravnicama oko reke Arno. Oko zidina Firenze, sumornog pograničnog grada, iscrpljeni ostaci Radagajstove varvarske vojske izbudili su se i ustanovili da više nisu opkoljeni, da nemilosrdni rimski legionari nisu više oko njih. Polako i nesigurno, poraženi, podigli su svoj ratni logor i zaputili se ka severu, u brda.

Na jednom brdu nešto južnije, odakle se njihovo povlačenje moglo lepo videti, sedela su na konjima dva rimska zapovednika u sjajnim bronzanim oklopima, sa skerletnim perjanicama, i s izvesnim zadovoljstvom posmatrala taj prizor.

„Da izdam naređenje, gospodine?“, upita mlađi od njih dvojice.

Vrhovni zapovednik Stilihon nije odvajao pogled od onoga što se zbivalo ispod njih. „Hvala, tribune, ali izdaću ga sam, kad bude dobar i pravi trenutak.“ Štene drsko, pomislio je, položaj ti je kupljen, i nijedan ožiljak još nemaš.

Odozdo su se dizali oblaci prašine, zaklanjajući delimično ogromna varvarska kola dok su se škripeći kotrljala ka severu. Dvojica Rimljana na bregu čula su povike i pucanje kandžija dok je šarolika, s koca i konopca skupljena vojska Vandala i Sveva, odmetnutih Gota, Franaka i Lombarda polazila na

dugačko povlačenje preko alpskih prelaza ka postojbinama svojih plemena.

Rim će još za neko vreme preživeti to što je privukao njihovu pažnju.

Divljačne horde Radagajstovih germanskih ratnika ujedinila je samo glad za zlatom i raspojasano uživanje u razaranju. Za sobom su ostavili krvavi otkos preko polovine Evrope, od svog zavičaja na hladnim baltičkim obalama ili u prostranim skitskim stepama, pa sve do vinograda Provanse i zlatastih toskanskih brežuljaka, dok se na kraju nisu zaustavili pod Firencem. Tu su opseli silno utvrđenu rimsku koloniju na obalama Arna, ali je Stilihon, veliki vojskovođa nepometen kao i uvek, dojahao od Rima na sever da se s njima sučeli, vodeći vojsku veliku kao možda tek petina Radagajstove, ali obučenu za opsađivanje podjednako kao i za ratovanje.

Često se kaže da rimski vojnik koliko god dana izmahuje mačem stotinu puta toliko rukuje lopatom. Niko tako ne kopa rovove kao rimski vojnici. Ubrzo se oni koji su opsedali grad nađoše i sami pod opsadom. Mada malobrojnija, vojska koja je opsela opsađivače opskrbijevala se iz okoline namirnicama, hranom i vodom, konjima, pa čak i novim oružjem. Opoljena vojska, međutim, silom zadržana u svom logoru pod vrelim avgustovskim suncem Toskane, nije bila u boljem položaju nego sama Firenca. U klopku uhvaćeni varvari nisu imali odaye da se snabdevaju i bili su već na izdisaju.

U očajanju, nemoćni i ojađeni Germani bacali su se na prepreke koje su ih opkoljavale, ali uzalud. Konji su im izmicali i njištali, kopita probodenih gvozdenim šiljcima koje su Rimljani rasuli po zemlji spečenoj od sunca, zbacujući svoje jahače u neprelazne šančeve, gde bi ih brzo dotukli strelci raspoređeni na opkopima. Oni koji bi peške pokušali da napadnu opsađivače ustanovili bi da moraju da se spuste u dva metra dubok jarak i potom da se iskobeljaju na suprotnu stranu, pa onda uz tri reda opakog zašiljenog kolja iza koga su čekali rimski kopljanici s

dugim sulicama. Prepreka je bila neprelazna. Varvari koji na njoj ne bi bili pobijeni vraćali su se da poležu u svojim šatorima očajni i iscrpljeni.

Kad je procenio da je Radagajst izgubio otprilike trećinu svojih snaga, Stilihon je naredio da Rimljani preko noći podignu svoj logor i povuku se u okolna brda. Tako su se u svitanje zbunjena i izmoždena severnjačka plemena zatekla slobodna da pođu kući.

Svejedno, pošto su tako pokuljali u potpunom neredu, Stilihonu će biti zgodno da ispošalje svoje nove pomoćne snage i vidi za šta su dobre. Za razliku od nekih drugih vojskovođa čija bi imena mogao navesti, Stilihon nije nalazio naročitog uživanja gledajući ljude posečene na bojnom polju, ali ta ogromna, nedisciplinovana rulja dole ispod njega, koju je taj raspirivač nevolja Radagajst okupio za letnji pljačkaški pohod, ostajala je čak i poražena pretnja za severne rimske granice, te tako neće biti zgoreg da nove konjaničke jedinice, makar i tako lagane, izvedu jedan završni napad, tek uznemiravanja radi.

Napokon, kad se varvarska vojska u metežu razvukla preko ravnice, a njena prethodnica već prilazila ka severnijim pribrežjima, Stilihon klimnu glavom.

„Pošaljite ih“, reče.

Njegov tribun prenese naređenje i posle svega nekoliko trenutaka Stilihon s izvesnim iznenađenjem vide da su se pomoćne čete već dale u galop.

Nije od njih očekivao ništa naročito. Bili su sitni ljudi, ti novi ratnici s istoka, lako naoružani. Voleli su svoje male lukove nada sve drugo oružje, čak su umeli da pojašu u bitku vitlajući lasom – kao da su pošli da sateraju krdo junica sanjivih očiju. Ko je ikad dobio bitku konopcima? Radagajstovi ratnici, čak i poraženi, nisu bili nikakve junice sanjivih očiju.

Osim što su bili sitni i lako naoružani, ovi ratnici su se borili neoklopljeni, nagi do pojasa, zaštićeni samo finim slojem prašine popale po bakrenastoj otvrdloj koži. Bilo je sasvim jasno da

vojsci u povlačenju neće naneti neku veliku štetu, ali svejedno će biti zanimljivo videti ih u naletu. Nijedan ih Rimljanin još nije video kako se bore, mada su mnogi čuli naduvane i slabo verovatne izveštaje o njihovoj veštini s oružjem. Pričalo se da se hitro kreću na svojim čupavim stepskim konjčićima, te će možda i biti neke koristi od njih kao skoroteča u carskoj službi... S malo sreće mogli bi možda da sateraju samog Radagajsta i dovedu ga kao zarobljenika. To je značilo ciljati povisoko, ali vredelo je pokušati.

Pa, u svakom slučaju, makar izveštaji o zadivljujućoj brzini koju su postizali nisu bili preterani.

Konjanici dogrmeše iz plitke udoline ka istoku i ustremiše se pravo na zatečene varvare u povlačenju. Taktika im je bila sasvim dobra: sunce im je izlazilo iza leđa udarajući njihovim neprijateljima u oči. Stilihon je, naravno, bio predaleko da bi video lica Radagajstovih ljudi, ali po tome kako su usporili i uzmuvali se, i po prepadnutim povicima, te po tome kako su zatim teška kola ponovo zabasrljala napred ne bi li se domogla zaklona brda pre nego što ih sustigne žestoki juriš istočnjaka – po svemu tome sudeći, rekao bi da se nisu baš smeškali.

Gromoviti juriš konjanika podigao je podosta prašine s ravnice koju je sunce peklo čitavog već gotovo minolog leta, pa su se Stilihon i njegov tribun naprezali da vide. Onda je nešto pomračilo vazduh pred njima. Nisu odmah uspeli da shvate.

„Je li to... je li to ono što ja mislim da jeste, gospodine?“

Stilihon je bio kao gromom ošinut. To jeste bilo upravo to na šta je i ličilo: nezamisliva oluja strela, od kojih je vazduh potamneo.

Jeste čuo da su ti ljudi dobri konjanici, i jeste čuo da su dobri sa svojim neuglednim malim lukovima, ali ništa ga nije pripremila na ovo što je sada gledao.

Strele su pljuštale kao kiša, kao kukci smrtonosnog ujeda, s oba boka po Radagajstovoj vojsci i Germani su, smeteni, počeli da zastaju budući da im je put zakrčila gomila mrtvih telesa nji-

hovah sopstvenih ljudi. Tada su se konjanici, s neumanjenom silovitošću čak i pošto su prejurili punu milju ili nešto više po tvrdom, skorelom tlu – dok je četa rimskih konjanika već odavno počela da se zamara i popušta – obrušili na zgrožene i okamenjene severnjake.

I Stilihon i njegov tribun odupirali su se stisnutim šakama o jabuku sedla izvijajući se i naprežući da bolje vide.

„Za ime svetlosti“, promrmlja vojskovođa.

„Vide li ti, gospodine, ikad išta slično ovome?“, upita tribun.

Konjanici su za tren prorekli put kroz povorku u povlačenju, zatim s neverovatnom veštinom zaokrenuli i prorekli ponovo prolaz na suprotnu stranu. Čak i posle nedelje gladovanja i bolesti pod zidinama Firence Radagajstovi ratnici pokušavali su da uspostave nekakav poredak i odbace napad. Visoki plavokosi kopljonosci, žestoke i vične mačonoše, branili su se sa samrtničkom pomamom, ali su njihovi napadači bili pomamniji. Nešto bliže mestu gde su sedeli na svojim konjima dva rimska zapovednika ugledaše sada kako se izdvojene družine istočnjaka okreću i kruže kao u čistom ushićenju, sasecajući bez po muke bespomoćne i raspršene Germane. I videše takođe smrtonosno dejstvo njihovih lasa. Varvari koji bi pokušali da pojašu bili su smesta oboreni uz fijuk surove omče bačene s užasnom i gotovo nemarnom tačnošću. Pošto bi pala, udova upetljanih u uzde i kajase, žrtva bi brzo bila lišena života tu gde se zadesila.

Stilihon je u čudu gledao kako konjanici čak i izbliza, pošto su Rimljani već odavno povadili mačeve, i dalje koriste svoje kratke lukove. Sad kad se metež bitke rasprosto u širinu pod njim, video je zašto su ovi istočnjaci čuveni po svom borbenom umeću. Posmatrao je jednog od njih kako zapinje strelu, pogađa u leđa jednog Germana u bekstvu i dohvata drugu strelu iz tobolca okrećući konja koga je jahao bez sedla. Ponovo je zapeo strelu, nagnuo se pod nemogućim uglom da bi se zaklonio uz telo svog konja, držeći se na njemu samo stiskom butnih mišića, zatim se naglo ispravio i zaterao strelu u lice Germanu

koji je srljao na njega izmahujući sekirom. Strela je izbila na potiljak isterujući napolje krv i komadiće mozga. Konjanik je zapeo novu strelu i odjahao još pre nego što je ratnik sa sekirom dotakao tle.

U galopu! Čitava ta bitka odigrala se, pred Stilihonom koji ju je u neverici gledao, u punom galopu i s nesmanjenom žestinom.

„Za ime svetlosti“, dahnuo je ponovo.

Za nekoliko minuta sva je ravnica bila posejana varvarima mrtvim i na samrti. Istočnjaci napokon usporiše konje te su lakim korakom krstarili po krvavom razbojištu, dokrajčujući i poslednje poražene ponekom strelom ili ubodom koplja. Nijedan nije sjahao. Prašina je počinjala da se sleže. Sunčeve zrake još su koso padale s istoka obasjavajući prizor blagom zlačanom svetlošću. Od izlaska sunca proteklo je svega nekoliko minuta.

Konačno se vojskovođa i njegov tribun pokrenuše i zgleდაše. Nijedan ni reči ne proslavi. Nijedan nije mogao da smisli šta bi rekao. Oboli su konje i sjahali nizbrdo da pozdrave svoje nove pomoćne čete.

Pod na brzinu podignutim zaklonom na ivici razbojišta Stilihon je smestio svoje moćno telo na neugodno klimavu poljsku stolicu i spremio se da se upozna s poglavarem konjanika sa istoka. Uldin se zvao. „Kralj Uldin“, predstavljao se.

Uskoro se pojavio, sitan i neugledan upravo kao konjići i lukovi njegovog naroda, ali u tom oniskom krivonogom telu skrivala se ista žilava i neiscrpna snaga.

Stilihon ne ustade, samo uljudno klimnu glavom. „Dobar ste posao danas obavili.“

„Dobar posao mi obavljamo svakog dana.“

Vojskovođa se na to osmehnu. „Ipak, Radagajsta niste doveli?“

Sad se osmehnuo Uldin. Njegove neobične iskošene oči zasvetlučaše, ali ne od veselja. Pucnuo je prstima i jedan od njegovih ljudi mu pristupi.

„Evo ga“, reče Uldin. „Ovde je.“

Ratnik priđe i spusti mokač potamneo džak Stilihonu pred noge.

Zastenjavi, Stilihon otvori džak. Za trideset godina otkačio je bio vojnik, video je sasvim dovoljno surove stvarnosti bojevanja da ga ne potresaju poodsecane ruke, noge i glave. Pa ipak, od pogleda na raskomadane ostatke Radagajstove – šake otkinute u zglobovima iz kojih su visile ljubičaste tetive, krvlju poškropljeno lice i posuvraćene oči koje su zurile u njega iz džaka – srce mu zastade na čas ili dva.

To dakle beše veliki germanski poglavica koji je obećao da će pobiti dva miliona Rimljana i povešati sve senatore pod strehe Senata. Koji je kazao da će ih ostaviti da vise sve dok im vrane ne isključaju meso do kostiju i dok ogoljeni kosturi ne budu čeketali na vetru – biće da je bio pesnik.

Nisi sad više tako rečit, druškane?, pomislio je Stilihon.

Podigavši pogled on reče: „Imao sam naređenje da Radagajsta zarobim živog.“

Uldinovo lice ostade potpuno bezizrazno. „Takav nije običaj kod nas.“

„Ne, to je rimski običaj.“

„Naređuješ li ti kralju Uldinu, vojniče?“

Stilihon se kolebao. Diplomacija nije bila njegova jača strana, dobro je to znao. Kod vojnika je što na umu to na drumu. Kod diplomata je međ na jeziku, šta god da im je u glavi. Zasad ipak mora pokušati da... Osim toga, uvek treba biti na oprezu s čovekom koji o sebi govori u trećem licu.

Uldin iskoristi vojskovođino oklevanje. „Upamti“, reče gladeći redak čuperak posedele dlake koji mu je jedva pokrивao bradu, „Huni su tvoji saveznici, a ne robovi. A savezi se lome kao i hleb.“

Stilihon klimnu glavom. Takođe će upamtiti, i pamtiće sve do kraja života, i kako se Huni bore. Bogovi nek su nam na pomoć, pomisli, ako bi ikad...

„Kad u trijumfalnoj povorci ujašemo u Rim ovog meseca“, reče on, „ti i tvoji ratnici jahaćete s nama.“

Uldin malo popusti. „I hoćemo zaista“, odgovori.

S tim rečima on se okrenu i ode ka suncu koje se uspinjalo na nebu.

2

OKO CAREVO

Rim, kraj avgusta 408.

Carski dvor ležao je utihnuo pod ozvezdanim letnjim nebom.

Dečko se znojio pod tankim pokrivačem, čela namrštenog od dubokih misli, stežući u ruci držak kratkog nožića. Noćas će se iskrasti iz svoje odaje u senke dvorišta, neprimećen prošunjati pored noćne straže i iskopati oči rimskom caru.

Čuo je stražare kad su prošli pored njegovih vrata razgovarajući tihim, turobnim glasovima. Znao je o čemu pričaju: o skorašnjem porazu odrpanih varvarskih Radagajstovih ratnika. Rimaska vojska ih je potukla, naravno, ali tek uz pomoć svojih novih saveznika: divljačnog i prezrenog plemena sa istoka. Bez takve pomoći, Rimljani su bili suviše slabi, suviše klonulog duha da bi na bojnopolju nadvladali ikog drugog sem pokoje falange namirisanih Grka.

Pošto su stražari otišli i treperava narandžasta svetlost njihovih baklji zamrla, dečko se izvuče ispod pokrivača, obrisa skupljenim dlanom znoj s lica i odšunja se do vrata. Otvorila su se glatko, jer je bio dovoljno obazriv da preko dana sipa na šarke maslinovo ulje. Potom se našao u dvorištu. Vrelina italijanske letnje noći tegobno je pritiskala. Ni pas da zalaje s neke stazice, ni mačka da zamjauče s krova. Ni udaljeni žagor velikog grada nije se noćas čuo.